

Юлія Корнелюк

асистент кафедри теорії та філософії права
 Навчально-наукового інституту права та психології
 Національного університету "Львівська політехніка",
 ORCID ID : <https://orcid.org/0000-0001-7569-1684>
 yu.korneliuk@i.ua

ПРИРОДА ЮРИДИЧНОГО КОНФЛІКТУ: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

© Корнелюк Ю., 2019

Проаналізовано природу юридичного конфлікту, теоретичну і праксеологічну значущість наукового аналізу соціальних конфліктів і суперечностей. Висвітлено дослідження ролі об'єктивних і суб'єктивних факторів, що їх спричиняють, зокрема в Україні, визначено зумовлену наявність в її просторі потенційно конфліктогенних проблем – політичних, правових, соціальних, економічних, культурних, мовних, конфесійних тощо.

Ключові слова: конфлікт; "некоректна поведінка"; демократія; нормотворчість; феноменологічний дискурс.

Юлія Корнелюк

ПРИРОДА ЮРИДИЧЕСКОГО КОНФЛИКТА: ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС

В статье проанализировано природу юридического конфликта, теоретическую и праксиологическую значимость научного анализа социальных конфликтов и противоречий. Изложено исследование роли объективных и субъективных факторов, которые вызывают, в частности в Украине, обусловленное наличие в ее пространстве потенциально конфликтных проблем – политических, правовых, социальных, экономических, культурных, языковых, конфессиональных и др.

Ключевые слова: конфликт; "некорректное поведение"; демократия; нормотворчество; феноменологический дискурс.

Yuliia Korneliuk

Lviv Polytechnic National University
 Institute of Law and Psychology,
 Assistant of the Department
 of Theory and Philosophy of Law

NATURE OF LEGAL CONFLICT: PHENOMENOLOGICAL DISCUSSION

The article analyzes the nature of the legal conflict. The theoretical and pragmatic significance of scientific analysis of social conflicts and contradictions is analyzed. The study of the role of objective and subjective factors that cause them, in particular in Ukraine, is determined by the presence in its territory of potentially conflictual problems - political, legal, social, economic, cultural, linguistic, confessional, and others.

Key words: conflict; "incorrect behavior"; democracy; norm-making; phenomenological discourse.

Постановка проблеми. Конфлікт, без сумніву – явище соціальне, яке діалектично породжене природою суспільного життя та виявляє суперечливі аспекти соціальних зв'язків між людьми. Безліч конфліктних ситуацій виникає безпосередньо у правовій сфері українського суспільства;

вони породжені власне юридичними ситуаціями і тому мають бути розв'язані у юридичний спосіб. Зрозуміло, це конфлікти правові або суто юридичні, адже з початку і до закінчення вони пронизані правовими зв'язками (правовідносинами) між опонентами. Водночас чимало соціально-правових конфліктів починаються в інших галузях життя – економіці, політиці, культурі, освіті, релігії тощо – і лише поступово набувають юридичного характеру або містять окремі правові компоненти. Нарешті, у ході проведення в суверенній Україні правової, адміністративної, конституційної та інших реформ (з метою інтеграції у демократичний європейський правовий простір) і суттєвої перебудови юридичної практики сформувалися й актуалізувалися нові суперечності та колізії, що насичують конфліктністю сферу правотворення і правозастосування [9, с. 12].

Аналіз дослідження проблеми. Істотними філософсько-методологічними підвалинами для вивчення такого феномену, як юридичний конфлікт, стали феноменологія Е. Гуссерля, онтологічний підхід М. Гайдеггера, філософія комунікативного дискурсу Ю. Габермаса та метод філософсько-правової антропології [7, с. 120].

Мета статті – дослідження і філософсько-правове (теоретичне і праксеологічне) осмислення природи й форм юридичних конфліктів у галузі правореалізації та правозастосування.

Виклад основного матеріалу. Конфлікти як соціально-психологічний феномен постійно викликають дослідницький інтерес, передусім як проблема міжособистісних, групових і міжгрупових відносин. Людина живе, взаємодіє, зокрема професійно, серед інших осіб та реалізує у цих інтеракціях свої цілі, потреби, інтереси, прагнення та плани. Саме в міжособистісній взаємодії найчастіше виникають конфліктні ситуації та інциденти, що супроводжуються відчуженням, напругою, дискомфортом, а нерідко переходять у тривалу, затяжну “війну” у відносинах. Тому міжособистісні відносини, насамперед, стають “полем” постійного зіткнення й узгодження конфронтуючих інтересів, ареною особистого самоствердження, а міжособистісні конфлікти (як і всередині групи та між групами) – визнані типовою формою взаємин між людьми [3, с. 109].

Соціально-правові конфлікти також можуть розгортатися на рівні міжособистісної, групової та міжгрупової взаємодії. Необхідність їх системного впорядкування зумовлена наявністю в них як спільних рис із будь-яким соціальним конфліктом, так і специфічних особливостей. Зважаючи на це, передусім потрібно навести доволі поширену в конфліктологічній науці класифікацію соціальних конфліктів, що враховує такі показники конфліктної взаємодії, як ступінь виявлення, процес перебігу та результат [5, с. 10].

Проблеми типології досить ускладнені в будь-яких соціальних дисциплінах через неможливість проведення “чистих” експериментів, як це роблять у природничих науках. Проте суперечності й конфлікти є довічним і постійним соціальним явищем, їх суб'єкти також мають типові характеристики у межах соціальних відносин, тому для опрацювання типології конфліктів можна доволі продуктивно застосувати системний підхід, що є традиційним для соціологічних і філософських інтенцій. Система постійно зазнає внутрішніх збурювань, протиріч, які є наслідком її суперечливості зсередини. Компонент і система, частина й ціле, структура і функція, перериване й безперервне, внутрішнє і зовнішнє, організація та дезорганізація, одноманітність і різноманітність – це далеко не повний перелік парних соціальних антиномій, що характеризують суперечливі аспекти суспільних відносин та структур, завжди притаманні соціальним системам і постійно породжують конфлікти [4, с. 145].

Представники структурного функціоналізму (Т. Парсонс, Р. Мертон, К. Девіс та ін.) дослідили механізми і структури, які забезпечують стабільність соціальних систем, а це призвело до виділення окремих функцій чи вимог до системи, що запобігають суспільним кризам. За Парсонсом, наприклад, можна виокремити чотири обов'язкових вимоги до системи, які є, по суті, передумовами безконфліктного існування в суспільстві. Це – адаптація до зовнішніх об'єктів, цілепокладання, підтримання інституційних нормативних приписів (ціннісного зразка) [4, с. 104–114].

Р. Мертон, на відміну від Т. Парсонса, зосередив увагу на дисфункціональних явищах, які виникають унаслідок загострення суперечностей і соціальної напруги в соціальній структурі. В своїй

праці “Соціальна теорія та соціальна структура” вчений, досліджуючи стан аномії в суспільстві, виокремлює п’ять типів пристосування індивідів: конформізм, інновація, ритуалізм, ретризм, бунт [10, с. 38–67]. Очевидно, що серед них, крім першої, маємо справу із явно конфліктогенними формами поведінки; та за обставин відхилення від кожного з цих типів неминучим буде конфлікт – або із владою (і це, вочевидь, соціально-правовий конфлікт), або із так званою репрезентативною групою [6, с. 12].

Деякі новітні версії структурно-функціонального аналізу (Р. Александер та ін.), модифікуючи низку положень теорії систем в описанні конфліктних ситуацій (тут їх оцінюють виключно як аномалії), все ж зберігають її провідні настанови, зокрема: статичний, позаісторичний погляд на суспільство; абстрактний категоріальний апарат; “некоректну поведінку” індивіда в описі систем, що саморегулюються [2, с. 56].

Важливе значення, безсумнівно, має поділ конфліктних ситуацій на внутрішньо- та позасистемні. В кваліфікації соціально-правових конфліктів особливо доцільно зупинитися на розгляді внутрішньосистемних протиріч і конфліктів. У логіці матеріалістичної діалектики, як відомо, всі зміни суспільно-економічних формацій пояснюють здебільшого непримиренними протиріччями (антагонізмами) між новими продуктивними силами і застарілими виробничими відносинами. Таке спрощене розуміння зазнавало у сучасній західній науці справедливої критики. Л. Козер, наприклад, вважав, що склалися істотні відмінності між ригідними (закритими) і плюралістичними (відкритими) суспільствами у практиці розв’язання кризових ситуацій у соціумі. І якщо великі ригідні спільноти (ворожі класи) вирішують свої конфліктні інтереси за допомогою революційного насильства, то в плюралістичних суспільствах надається можливість, зокрема правова, розв’язати чи упередити конфлікт завдяки різним соціальним механізмам і політико-правовим інститутам [1, с. 142].

Період політичної модернізації суспільства та оновлення інститутів влади, який переживає сучасна Україна, спричиняє соціальну нестабільність і пошук шляхів удосконалення державно-правового ладу на основі вироблення державницьких ідей. Аналізувати проблеми розвитку і детермінації державно-правових конфліктів необхідно з урахуванням специфіки цієї історичної доби [3, с. 144].

Цей період характеризується не тільки складністю розбудови сучасних політико-правових інститутів, освоєнням демократичних технологій, відродженням та усвідомленням ліберальних цінностей, а й загостренням політичної боротьби за перерозподіл ресурсів влади, ідеологічних суперечок і протистоянь політичних опонентів, і все це за умов соціально-економічної нестабільності, що проблемно позначається на функціонуванні всіх державних інституцій. І це об’єктивний процес, оскільки в ході державно-правових конфліктів, які переважно потребують юридичного способу розв’язання, реально закріплюються принципи правової відповідальності, політичного та соціального плюралізму, втілюються нові соціально-економічні відносини, змінюється правовий статус різних форм власності, відбувається реформування політичної та правової системи на концептуально нових засадах [5, с. 80].

Проте треба визнати, що цивілізовані механізми правового регулювання й громадсько-політичного діалогу, консенсусу в країні лише формуються, водночас нові форми здійснення державної влади запроваджуються доволі болісно і нерідко супроводжуються конфліктними ситуаціями. А зарубіжний досвід консенсуальних технологій у політиці використовується в Україні здебільшого формально чи механістично. Конфлікти між різними суб’єктами державно-правових відносин, між центром і регіонами, між конкурентними політичними групами, між окремими владними структурами за пріоритет владних повноважень негативно впливають на утвердження суверенної України як демократичної, соціальної, правової держави, на формування дієздатних структур громадянського суспільства і закріплення демократичних традицій [10, с. 127].

Процес державотворення та вдосконалення політичного управління в країні ускладнюється тим, що соціальне життя основане на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, а ґрунтовна політико-правова доктрина перебудови суспільства поки що відсутня. Треба визнати, що застарілі схеми соціально-політичного розвитку вже не дають змоги подолати

всієї складності конфліктних проблем, що супроводжують розвиток суверенної держави Україна наприкінці ХХ – на поч. ХХІ ст. Тому, незважаючи на чинність в Україні з 1996 р. нової Конституції, в якій втілено консолідуючу ідеологію державотворення, державно-правову сферу не можна назвати безконфліктною. Ця проблема все частіше стає предметом аналітичного розгляду в працях відомих українських правознавців і політологів [4, с. 175].

Конфлікти державно-правової сфери існують не тільки в країнах, які йдуть від тоталітарного до демократичного режиму, а й у державах зі сталою демократичною політичною системою [6, с. 135].

У кризових та транзитивних (перехідних до стабілізації) суспільствах, природно, доволі нестабільні й конфліктні за характером відносин державні інституції, що пояснюється проблемністю соціального простору. Серед причин соціально-політичної нестабільності в Україні фахівці називають незавершену політичну структурованість українського соціуму, недостатньо високий рівень правової й політичної культури, відсутність ідей, які консолідують суспільство, та тривалу кризу самоідентифікації особистості, і як наслідок, розширення “поля” конфліктів інтересів, потреб, цінностей і норм. Деформація соціальних відносин, кризові стани суспільства, соціальна дихотомія (розкол) виникають саме в разі нелегітимної диференціації соціуму, яка походить, насамперед, із дисфункцій інститутів політики й права та неадекватного розподілу ресурсів [7, с. 168].

Зазначимо, що безпосередньою причиною лояльної, раціональної чи конфліктогенної поведінки людей (громадян, держслужбовців, публічних політиків тощо) є, передусім, інтереси як сукупність складних стимулів будь-якої діяльності. Безпосереднім предметом “конфлікту інтересів” у державно-правовій сфері стає зіткнення через владні ресурси, позиції еліти, управлінської групи, людини, які забезпечують можливість заволодіння та розпорядження ними. Економічні та соціокультурні інтереси мають тенденцію за кризових умов перетворюватись на політичні чи правові. Ефективні ж політичні інститути за допомогою права, законодавства, звичаю та престижу здатні забезпечити певний баланс соціальних інтересів, і так управляти механізмами запобігання конфліктам. “Конфлікти інтересів” у державно-правових інститутах України (зокрема, в парламенті, в органах виконавчої влади всіх рівнів) не просто свідчать про політичну дихотомію – “демократія проти номенклатури” – а є значно складнішими і багатоплановими. Вони розвиваються на проблемному ґрунті структурної та статусної диференціації суспільних відносин, у яких особливу роль відіграють не тільки чинники реконструкції соціальних, економічних, політичних статусів, але й культурні, мовні, етнічні фактори, ідейні та релігійні цінності, що переросли в актуалізовані інтереси, та процеси незавершеної політико-правової реформи української державності [1, с. 143].

Відомо, що межі доступного й можливого, зокрема в сфері політики, для окремих груп та осіб визначає соціально-політичний статус. Статус і роль, відображаючи “ідеальні зразки” соціально-політичного життя, стають моделями організації настанов і поведінки індивідів, яких останні мають додержуватися. Хоча “всі статуси і ролі походять від соціальної системи та є її невід’ємними частками, – писав американський антрополог Ральф Лінтон, – вони виконують незалежну функцію стосовно індивідів, які володіють певними статусами і виконують належні їм ролі” [7, с. 30–31]. Публічні політичні діячі – професійні політики, вищі державні діячі, парламентарії (народні депутати України), державні службовці на значущих посадах, уся еліта, яка утворює “політичний істеблішмент” країни, безпосередньо відображають всю різноплановість суспільства, що доволі глибоко диференційоване за життєвими інтересами. Тому й на різних рівнях державно-політичного управління цілком природно виникають “конфлікти інтересів”, які спостерігаються, зокрема, в ході діяльності уряду, у парламенті, у взаємовідносинах політичних лідерів – конкурентів, фракцій тощо [9, с. 12].

Взаємозв’язок між політичною владою і державним управлінням виявляється саме у змісті, структурі, дієздатності (чи політичній стагнації) політичних і правових інститутів та механізмів. Необхідно визнати, що державне управління неможливе без політичної влади. Обидві ці системи діють з метою збереження соціальної стабільності та інституціонального порядку, тому виникає необхідність пояснити і виправдати в очах громадян (особливо нових поколінь) інституціоналізовані зразки соціально-лояльної (зокрема, політичної) поведінки, яка стає для них об’єктивною

реальністю. Цей процес “пояснення” і “виправдання”, за визначенням П. Бергера і Т. Лукмана, є легітимацією [10, с. 30–31].

Однак істотна відмінність між політичною владою і державним управлінням полягає в тому, що влада спирається здебільшого на легальний примус, ідеологію, право й авторитет, а управління – на мотиваційну структуру діяльності, тобто враховує людські інтереси, потреби. Мета влади – забезпечити панування або вплив; мета ж управління – надати владі відповідні інструменти для досягнення цих цілей. Влада ґрунтується в основному на субординації відносин, а управління – на координації дій; влада прагне до концентрації повноважень, управління – до оптимізації структури і функцій. Зіставлення політичної влади і державного управління в аспекті конфліктологічного підходу потребує додаткового аналізу специфіки соціальних (зокрема політичних) інститутів, на відміну від організаційних утворень, а це, вимагає з’ясування критеріїв відмінності інститутів від інших суспільних явищ [5, с. 100].

Загальновідомо, що організаційним та інституційним утворенням однаково властиві: інституціоналізація певної сфери діяльності, мета, функції, нормативно-ціннісний компонент, формальні об’єднання людей, організація матеріальних засобів, що втілені в установах, контроль та санкції [8, с. 30–35]. Найважливішим для розуміння соціального (політичного) інституту відомий соціолог Я. Щепанський вважає те, що: “Значущість впливу інститутів ґрунтується на двох фундаментальних функціях: а) на тому, що з їхньою допомогою задовольняються потреби, це означає, що інститути мають відношення до засобів задоволення потреб, окреслюють їхній вид, якість тощо; б) на тому, що інститути регулюють діяльність, заохочують очікувану поведінку і здійснюють репресії стосовно неочікуваної. До цих двох ґрунтовних функцій ще додається... забезпечення плинності суспільного життя і здійснення інтеграції намірів, дій, стосунків між індивідами” [8, с. 12].

Отже, процес політичного управління в державі, залежно від ефективності його правових механізмів, покликаний забезпечувати стан соціальної стабільності (проте може спричинити і нестабільність), умови для реалізації різних вітальних потреб людей. Політичне управління здійснюється, передусім, на рівні державних органів влади, органів місцевого самоврядування, а також партій, груп тиску, політичних лідерів, засобів масової інформації тощо. Державне ж управління – це складова політичного управління, що одночасно поєднує політико-правові та адміністративні засоби. Його необхідно розглядати як управління суспільством та окремими елементами (групами, організаціями, інститутами) у різних сферах з метою забезпечення реалізації основних громадських і державних цілей. У широкому розумінні поняття державного управління охоплює всі гілки влади – виконавчу, законодавчу і судову, а у вузькому – тільки виконавчу. Для забезпечення ефективності й стабільності державного управління недостатньо лише правових важелів влади, необхідне політичне вміння враховувати й зближати індивідуальні інтереси та потреби (не протиставляючи їх), запобігати соціальній напрузі для реалізації організаційних цілей.

Ілюзії безконфліктності політичного розвитку та реформування суспільства, безальтернативність підходів до вирішення актуальних проблем державотворення – не найоптимальніший спосіб вирішення проблем. Підстави державно-правових конфліктів нерідко перебувають за межами права та зумовлені станом економіки і політичних відносин [4, с. 125].

Завданням державної влади є консолідація суспільства, сприяння соціальній згоді на демократичних правових засадах. Але ж, як свідчить історія, сама влада нерідко стає джерелом конфронтації в суспільстві і дестабілізувальним чинником, що суперечить функціональному призначенню держави. Характеризуючи значення Конституції України для державотворчого процесу, важливо звернути увагу на те, що Основний закон слід оцінювати як вагомий важіль недопущення державно-правових конфліктів та механізм конструктивних взаємовідносин усіх гілок влади. Основи цієї взаємодії чітко враховують компетенції законодавчої, виконавчої та судової влади, що зафіксовано в Конституції. Отже, спокій у суспільстві та ефективне вирішення накопичених соціально-економічних і політичних проблем забезпечуються порозумінням між гілками влади [2, с. 232].

Такі механізми необхідно впроваджувати і застосувати на практиці з метою збереження соціальної згоди та ефективності дій органів держави. Неузгодженість дій і позицій різних гілок та рівнів влади, а іноді й конфронтаційний стиль взаємовідносин між ними значною мірою

спричинені, на нашу думку, такими чинниками: певною невизначеністю щодо пріоритетів державотворення і відсутністю чіткої комплексної концепції реформування суспільства, різкою зміною зовнішніх геополітичних стратегій, незбалансованістю дій політичної еліти та контреліти у форматі внутрішніх політкомунікацій, деякою хаотичністю реформування правової системи України. Державі ж і народу України необхідна політична воля вирішувати ці проблеми у консенсуальному режимі, оскільки без злагоди у владних структурах не буде стабільності в суспільстві [7, с. 45].

Здійснення в українському суспільстві глибоких державно-правових змін характеризується значним посиленням соціально-правових протиріч, поширенням колізій та виникненням численних юридичних конфліктів у сфері права. На нашу думку, правовим, юридичним конфліктом варто визнати таке протиборство сторін, за якого хоча б один з його елементів має правовий характер. Сутність правового конфлікту походить із ставлення суб'єктів до принципів і норм права, а його предмет – із протилежного їх тлумачення, застосування та використання (ставлення до них), що визначає й відповідну правову поведінку. Розуміння ж природи юридичного конфлікту полягає в такій інтерпретації: інституційно норматизоване протиборство сторін, спричинене протилежністю їх соціально-правових інтересів чи різним ставленням до норм права і цінностей суспільного життя [5, с. 19].

Під час нормотворчості й правозастосування нерідко виникає складна проблема: “конфлікти і закон”. Конфлікти здатні супроводжувати всі етапи життєвого циклу законів: від утворення до скасування. Згруповуючи їх згідно із предметом, можна виділити юридичні конфлікти, що виникають у процесі законотворчості, в ході реалізації чи застосування законів, під час їх вдосконалення, внесення змін чи доповнень або через скасування певних нормативних актів. Важливо відзначити ієрархічний зв'язок між зазначеними конфліктами. Конфлікт на стадії утворення закону, за яким найчастіше стоять зіткнення інтересів окремих соціально-економічних груп, політичних угруповань, етнокультурних верств населення, в разі нерозв'язання його правомочним способом неминуче спричинить конфлікти на наступних етапах реалізації закону. А конфлікти на стадії виконання нормативного акту (напр., ігнорування судових рішень тощо) здатні спотворити цінність і гуманність найдосконалішого за параметрами закону. Юридичний конфлікт функціонально відбиває всі види правової дійсності, викриває правові колізії та суперечності, може віднайти деформації правової дійсності, вказувати на дефекти правової системи, недосконалість законодавства і судової практики, виявити дисбаланс в організації та функціонуванні державно-правових інститутів тощо. Всебічна оцінка сутнісної побудови юридичного конфлікту (з урахуванням об'єктивної та суб'єктивної складових) повинна містити дослідження таких елементів, як предмет і об'єкт, його соціальні функції, кваліфікацію факторів, що спричинили конфліктну взаємодію, суб'єктно-рольову і поведінкову характеристику сторін конфлікту та, неодмінно, динаміку юридичного конфлікту [6, с. 111].

Юридичний конфлікт здатен як негативно, так і позитивно впливати на процес зміни правової дійсності; відповідно, гальмувати або стимулювати (бути рушійною силою) суспільні чи державні перетворення. Раніше незмінні правові інститути й норми в суперечливій, конфліктній ситуації починають змінюватись чи вдосконалюватись. Таке протиборство може призвести до ліквідації, перетворення або створення нових державно-правових інституцій, функцій, до оновлення чинних норм, до реформ законодавства загалом (здатність швидшими темпами здійснювати зміни виявляється в динамічній функції юридичного конфлікту). Отже, юридичний конфлікт може, з одного боку, порушити справедливе співвідношення позицій, а з іншого – здатен відновлювати (цілком чи частково) справедливий правовий порядок [1, с. 125].

Висновок. Право, на відміну від інших соціальних регуляторів (моралі, релігії, традицій, звичаєвих, професійних чи корпоративних норм), регулює як мирні, так і конфліктні суспільні відносини відповідно до державної волі народу, що втілена в його змісті. Значна частина суспільних відносин, у змісті яких полягають проблеми суперечності, спорів, з'ясування відносин між суб'єктами права чи конфліктів, неодмінно потребують правового визначення, втручання або

належної юридичної регламентації. Це аргументує нашу провідну ідею: соціальна суперечливість і конфліктність є онтологічним підґрунтям виникнення та існування права.

Природний зв'язок історико-генетичного походження права та його соціокультурної природи, функціональне призначення юридичних норм у певний спосіб визначають міру і напрями правового впливу на суспільні стосунки, на соціальну структуру й динаміку суспільства, на стабільність чи конфліктність останнього. Саме владно-регулятивний характер права розкриває специфіку його соціальної ролі як особливого державного регулятора суспільних зв'язків будь-якого характеру (як стабільних, конструктивних, так і конфліктних, руйнівних).

Як соціальний інститут і нормативна підсистема суспільства право містить об'єктивні й суб'єктивні початки, проте діалектична єдність об'єктивного і суб'єктивного в праві є суперечливою. Діалектика цих суперечностей породжує реальні можливості формування різноманітних соціальних "полів конфлікту": невідповідність рівня розвитку правосвідомості людей реаліям правових відносин; протиріччя між новими правовими ідеями та застарілими елементами правовідносин; зіткнення не тільки одного права з іншим, але й між носіями несумісних правових цінностей та норм; правові системи, які історично конкурують (англо-саксонське, романо-германське, мусульманське, латиноамериканське, африканське право), природно долучаються до глобального конфлікту цивілізацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бартол К. Психология криминального поведения. СПб.: Прайм-Еврознак, 2004. 352 с.
2. Бачинін В. А., Журавський В. С., Панов М. І. Філософія права: підручник для юрид. спец. вищих навч. закладів. К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. 472 с.
3. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: монографія. К.: Атака, 2003. 352 с.
4. Восстановительное правосудие / под ред. И. Л. Петрухина. М., 2003. 375 с.
5. Герасіна Л. М., Панов М. І. Проблеми правої конфліктології: феноменологічний, гносеологічний та праксеологічний аналіз: монографія. Х.: Право, 2004. 112 с.
6. Господарський кодекс України: Офіц. текст: Прийнятий Верх. Радою України 16 січ. 2003 р. К.: Концерн"Видавничий Дім „Ір Юре”, 2003. 204 с.
7. Емельянов С. М. Практикум по конфликтологии. СПб.: Питер, 2003. 368 с.
8. Зайцев И. М. Стадии юридического процесса. Теория государства и права / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. М.: Юристъ, 2003. 776 с.
9. Канке В. А. Основные философские направления и концепции науки. М.: Логос, 2004. 328 с.
10. Кримінально-процесуальний кодекс України: офіц. вид. К.: Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”, 2004. 272 с.

REFERENCES

1. Bartol K. *Psykholohyya krymynal'noho povedenyya*. SPb.: Praym-Evroznak, 2004. 352 s.
2. Bachynin V. A., Zhuravskyy V. S., Panov M. I. *Filosofiya prava: pidruchnyk dlya yuryd. spets-tey vyshchych navch. zakladiv*. K.: Vydavnychy Dim "In Yure", 2003. 472 s.
3. Vinnyk O. M. *Publichni ta pryvatni interesy v hospodars'kykh tovarystvakh: problemy pravovoho zabezpechennya*: monohrafiya. K.: Ataka, 2003. 352 s.
4. *Vosstanovytel'noe pravosudye*. Pod red. Y. L. Petrukhyina. M., 2003. 375 s.
5. Herasina L. M., Panov M. I. *Problemy pravoyi konfliktolohiyi: fenomenolohichnyy, hnoseolohichnyy ta prakseolohichnyy analiz*: monohrafiya. Kh.: Pravo, 2004. 112 s.
6. *Hospodars'kyy kodeks Ukrayiny*: ofits. tekst: Prynyaty Verkh. Radyo Ukrayiny 16 sich. 2003 r. K.: Kontsern"Vydavnychy Dim „Ir Yure”, 2003. 204 s.
7. Emel'yanov S. M. *Praktykum po konflyktolohyyu*. SPb.: Pyter, 2003. 368 s.
8. Zaytsev Y. M. *Stadyi yurydycheskoho protsessu*. Teoryya hosudarstva y prava. Pod red. N. Y. Matuzova y A. V. Mal'ko. M.: Yuryst', 2003. 776 s.
9. Kanke V. A. *Osnovnyie fylosofskye napravlenyya y kontseptsyy nauky*. M.: Lohos, 2004. 328 s.
10. *Krymynal'no-protsesual'nyy kodeks Ukrayiny*: ofits. vydannya. K.: Kontsern „Vydavnychy Dim „In Yure”, 2004. 272 s.

Дата надходження: 09.04.2019 р.